

OT SO'Z TURKUMI HAQIDA MA'LUMOT

Boboyorova Fayruza Madiyor qizi

Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6589165>

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada ot so'z turkumi haqida ma'lumot beriladi, ot so'z turkumiga nimalar kirishi, uning so'roqlari, qanday qo'shimchalar olishi, ushbu turkumdan qanday so'zlar yasash mumkin ekanligi haqida va uning kategoriyalari haqida ma'lumot beriladi.

Kirish so'zlar: ot, kategoriya, lug'aviy shakllar, atoqli va turdosh otlar, so'z yasovchi qo'shimchalar.

So'zlarning umumiy grammatik ma'nosi va vazifasiga ko'ra ma'lum guruhlarga bo'linishi so'z turkumlari deyiladi. So'z turkumlari ma'no va vazifasiga ko'ra quyidagi uch yirik guruhlarga bo'linadi 1. Mustaqil so'z turkumlari 2. Oraliqdagi so'zlar 3. Yordamchi so'zlar. Biz bugun mustaqil so'z turkumlari guruhiga tashrif buyuramiz. Bu guruhning o'zi ham yana ko'plab guruhlarga bo'linadi. Men shu guruhlar ichidan birini tanlab oldim va o'sha guruh haqida bilganlarimni sizlar bilan o'rtoqlashmoqchiman.

Shaxs, narsa, o'rin-joy, faoliyat, jarayon, mavhum tushuncha, payt ma'nolarini bildirib, kim? nima? qayer? so'roqlariga javob bo'luvchi so'z turkumiga ot so'z turkumi deyiladi.

Ot so'z turkumi kategoriyalari quyidagi uch guruhga bo'linadi:

1. Son kategoriyasi.
2. Egalik kategoriyasi.
3. Kelishik kategoriyasi.

Dastavval son kategoriyasi haqida ma'lumot berib o'tsam, Bu kategoriya ikki xil shaklga ega:

1. Birlik.
2. Ko'plik.

Birlik son kategoriyasiga misol qilib kitob so'zini olaylik bu so'zdan anglaymizki, albatta bu predmet yakka, yolg'iz, tanhodir.

Ko'plik son kategoriyasiga misol keltiradigan bo'lsak kitoblar endi bu so'zni yakka emas, balki bir nechta kitob mavjud ekanligi ko'z oldimizga keladi.

Qisqa qilib aytganda ot so'z turkumining son kategoriyasi bu -lar qo'shimchasi sanaladi.

Egalik kategoriyasi haqida qisqacha ma'lumot bersam.

Otlarning 3 shaxsdan biriga qarashli, tegishli ekanini ifodalovchi qo'shimchalarga egalik shakllari deyiladi. Egalik kategoriyasi 3 shaxsdan iborat.

Uning qo'shimchalari quyidagilar:

I shaxs birlik -im, -m.

I shaxs ko'plik -imiz, -miz.

II shaxs birlik -ing, -ng.

II shaxs ko'plik -ingiz, -ngiz.

III shaxs birlik -i,-si.

III shaxs ko'plik -i,-si (-lari).

Kelishik kategoriyasi bu otlarga qo'shib, ularni o'zidan keyin kelgan boshqa so'zlarga tobelantirib bog'lab keladigan qo'shimchalarga kelishik qo'shimchalarini deyiladi.

O'zbek tilida kelishiklar soni 6 ta.

1. Bosh kelishik, qo'shimchasi yo'q.
2. Qaratqich kelishigi, qo'shimchasi -ning.
3. Tushum kelishigi, qo'shimchasi - ni.
4. Jo'nalish kelishigi, qo'shimchasi -ga(-ka, -qa).
5. O'rin-payt kelishigi, qo'shimchasi -da.
6. Chiqish kelishigi, qo'shimchasi -dan.

Otlarning lug'aviy (vazifa, funksional) shakllari ham mavjud bo'lib, bu shakllar ham kelishik kategoriyasi kabi olti turga ajratiladi. Ushbu shakllarni va ularning qo'shimchalarini quyida bilib olishimiz mumkin.

1. Kichraytirish shakli.

Bu shaklning qo'shimchalariga

-cha, -choq, -chak, -kay, -ak, -ka, -k, -a, -chiq.

2. Erkalash shakli.

-jon, -xon, -oy, -begim, -loq, -aloq, -gina, -boy, -voy, -bonu, -niso va boshqalar kiradi.

3. Chegara shakli.

-gacha.

4. O'xshatish shakli. -dek,-day.

5. Qarashlilik shakli.

-niki.

6. Ko'plik shakli.

-lar.

Otlar bir turdagi predmetning umumiy yoki ulardan birining nomini, ma'nosini bildirishisha ko'ra ikki turga bo'linadi. Tilshunoslikda turdosh otlarga nisbatan otlar, atoqli otlarga nisbatan nomlar atamasi qo'llanadi.

Bir turdagi shaxs, narsa, o'rin-joy, voqea-hodisalardan biriga atab qo'yilgan nomlar atoqli otlar deyiladi. Ularni shartli ravishda quyidagi guruhlariga ajratish mumkin: 1. Shaxs nomlari (Antronimlar). Kishilarning ismlari, familiyalari, otasining ismi va taxalluslar kiradi.

2. Joy nomlari (Toponimlar).

3. Suv havzalari nomlari (Gidronimlar).

4. Hayvonot nomlari (Zoonimlar).

5. Osmon jismlari nomlari (Astronimlar).

6. Tarixiy sana va bayramlar.

7. Texnik jihozlar nomlari.

8. Unvon, orden, medal va mukofotlar nomlari.

9. Tashkilot, korxonalar va muassasalar nomlari.

10. Matbuot nashrlari, asarlar, kino film nomlari.

11. Oziq-ovqat nomlari.

12. Transport vositalari nomlari.

Bir turdagi shaxs narsa o'rin-joy faoliyat-jarayon kabilarning umumiy otini ifodalaydigan so'zlar turdosh otlar deyiladi.

Turdosh otlar quyidagi guruhlariga bo'linadi: 1. Shaxs otlari.

2. Narsa otlari.

3. O'rin-joy otlari.

4. Faoliyat-jarayon otlari.

Yuqorida keltirilgan turdosh ot guruhlariga quyida bir nechta misollar keltirib o'tamiz.

Misol uchun: suvchi, zargar, soatsoz, hamkasb, yozuvchi kabilar shaxs otlariga kirs, kulgich, o'chirg'ich, elak, soliq kabilar narsa otlariga kiradi.

O'rin-joy otlariga misol: paxtazor, jarlik, pistirma va boshqalar.

Faoliyat-jarayon otlariga misol: o'qituvchilik, shifokorlik, zargarlik, to'y, sayl, poyga va boshqalar kiradi.

Turdosh otlar bevosita kuzatish mumkin yoki mumkin emasligiga ko'ra ikki guruhga bo'linadi: aniq otlar (konkret) va mavhum otlar (abstrakt).

Otlarning tuzilishiga ko'ra turlari asosan 4 guruhga bo'linadi.

Bular: 1. Sodda otlar.

2. Qo'shma otlar.

3. Juft otlar.

4. Takror otlar.

Faqat bir asosdan tashkil topgan otlar sodda otlar deyiladi. Birgina yetakchi morfemadan tashkil topgan otlar sodda otlar deyiladi. Masalan: uy, yer, guldon, bog'bon.

Ikki va undan ortiq asosidan tashkil topgan otlar qo'shma otlar sanaladi. Ikki va undan ortiq yetakchi morfemadan tashkil topgan otlar qo'shma otlar deyiladi. Masalan: qo'lqop, oltingugurt, qo'ziqorin, boychechak.

Bir-biriga yaqin yoki qarama-qarshi ma'noli asoslardan tashkil topgan otlar juft otlar deyiladi.

Masalan: o'g'il-qiz, ota-ona.

4. Bir asosning aynan yoki tovush o'zgarishi, ortishi bilan takrorlanishidan tashkil topgan otlar takroriy otlar deyiladi.

Masalan: javon-javon, suv-puv, vagon-vagon, paxta-maxta va boshqalar.

Otlarning yasalishi uch guruhga bo'linadi. Bular quyidagilarni tashkil etadi.

1. Morfologik usul (affiksatsiya) 2. Leksik- sintaktik usul (kompozitsiya) 3. Konversiya (ko'chish).

Asosga tasodifiy qo'shimcha qo'shish bilan ot yasash usuli morfologik usulda so'z yasash hisoblanadi.

Asosga asosni qo'shish bilan ot yasash usuli leksik-sintaktik usul deyilsa, ayrim boshqa turkumga mansub so'zlarni juftlashib, takrorlanib yoki o'zak holida ot so'z turkumiga o'tgan so'zlar esa konvensiya usulida so'z yasashga kiradi.

Ушбу мақолада ўқув луғатларининг умумий луғатлардан нафақат ҳажми, балки ундаги сўзларнинг танланиш мезонлари, луғат қисмларининг таркиби, жойлашуви – мегаструктураси билан ҳам фарқланиши, синоним ўқув луғатлар луғат мақоласи таркибида лексикографик пометалар (турли қисқартмалар, белгилар)га кам ўрин берилганлиги муҳокама қилинади.¹

This article is dedicated to the research of Adjusted meanings of Moral-spiritual concept defining units in the Uzbek language. And also analyzed the semantic analysis of grammatical shape lexemes of specialized meaning and provide a corresponding recommendation for lexicographical practice in the Uzbek language is one of the actual challenges of linguistics as today's challenge.²

Корпус лингвистикасида семантик разметка, унинг теглар тизими, тег категориялари, семантик теглаш муаммолари, кўпмаънолилик ва омонимлик муаммосини ечиш масаласига оид қатор тадқиқотлар вужудга келган.³

The article discusses the research methods of Uzbek language syntax. In Uzbek linguistics, syntactic phenomena have been studied in detail since the 1930s, and several syntactic theories have emerged in this regard.⁴

The article examines the first dictionary in the Turkish language Mahmud Kashgaris "Devonu lugotit turk" in terms of a dictionary in accordance with the traditions of world lexicography and argues that it is the first appearance of modern complex dictionaries in the Turkish (Uzbek) language.⁵

¹ Гуландом Мирханова. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 172–178. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/90>

² Gulbahor, T. (2016). Adjusted Meanings of Moral-Spiritual Concept Defining Units. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 5(7), 40-45.

³ Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гуруҳлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.

⁴ Ergashevna, Y. N. (2021). ON METHODS OF RESEARCH OF UZBEK LANGUAGE SYNTAX. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(11), 22-28.

⁵ Bakhridinova, B. M. (2020). "DEVONU LUGOTIT TURK" AS A FIRST VIEW OF MODERN COMPLEX EDUCATIONAL DICTIONARIES. *Theoretical & Applied Science*, (4), 981-985.

Now studying scientific heritage, socio-political activities and acquaintance youth charity of our above-stated ancestors is considered one of the main urgent objectives of the modern intellectuals.⁶

This article covers the main place of small business and business in today's market economy. Including scientifically analyzed the development of small business and business, and the legal basis, at this time financially support small business and business, the latter is amended and the rules for this branch of national legislation are added.⁷

Мамлакатимиз тараққиётининг янги босқичида жамият ҳаётининг асосий негизи бўлмиш оилалар барқарор муҳитини мустаҳкамлаш ва бу масалаларда хотин-қизларнинг ўрни ва аҳамияти ошириш долзарб аҳамият касб этмоқда. Юртимиз аҳолисининг тенг ярмига яқинроғини ташкил этадиган хотин-қизлар жамиятнинг барча соҳаларида самарали фаолият юритмоқда.⁸

Badiiy adabiyotning qamrov darajasi keng sanaladi. Zero undagi janrlarning har biri insonning kamoloti uchun xizmat qiladi.⁹

Ushbu maqolada vatanparvarlik va millatparvarlik kabi axloqiy tushunchalar, hamda ularning mazmun mohiyati Somerset Moem qalamiga mansub bo'lgan "Bo'ysunmagan" ("The Unconquered") deb nomlangan hikoyaning syujeti va bosh qahramonlarning xarakterini tahlil qilish orqali ochib beriladi¹⁰

The article examines the role of dictionaries and their content, and, in particular, defines the role of explanatory dictionaries, from their compilation to their semantic meaning. Examples of

⁶ Tolibjonovich, M. T. (2021). EASTERN RENAISSANCE AND ITS CULTURAL HERITAGE: THE VIEW OF FOREIGN RESEARCHERS. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 211-215.

⁷ Tolibjonovich, Madumarov T., and Gulomjonov O. R. Ogli. "Lombard Microcredit Organization Its Concept and Its Importance Today." *JournalNX*, vol. 6, no. 10, 2020, pp. 109-111.

⁸ Мадумарова Зиёдахон. (2022). ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР МУАММОЛАРИНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРИНИНГ ЎРНИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6569712>

⁹ Oripova Kamola. (2022). O'ZBEK VA FRANSUZ TILLARIDAGI MAQOLLARDA JON KONSEPTINING IFODALANISHI. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(3), 398–408. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/209>

¹⁰ Pulatova Sabina. (2022). VATANPARVARLIK AXLOQNING ASOSIY TUSHUNCHALARIDAN BIRI SIFATIDA. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(3), 357–368. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/205>

lexical units and their meanings are given. Attention is drawn to the structure of explanatory dictionaries as a constituent part of the dictionaries as a whole.¹¹

In this article are given the importance, role, types of the family in modern society. Its development from ancient times till present is widely described in this article.¹²

The widespread introduction of new pedagogical technologies in teaching students of higher educational institutions and the effective use of innovative technologies are the main support for improving the quality of education.¹³

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Гуландом Мирханова. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 172–178. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/90>
2. Gulbahor, T. (2016). Adjusted Meanings of Moral-Spiritual Concept Defining Units. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 5(7), 40-45.
3. Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гуруҳлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.
4. Ergashevna, Y. N. (2021). ON METHODS OF RESEARCH OF UZBEK LANGUAGE SYNTAX. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(11), 22-28.
5. Bakhridinova, B. M. (2020). “DEVONU LUGOTIT TURK” AS A FIRST VIEW OF MODERN COMPLEX EDUCATIONAL DICTIONARIES. *Theoretical & Applied Science*, (4), 981-985.
6. Tolibjonovich, M. T. (2021). EASTERN RENAISSANCE AND ITS CULTURAL HERITAGE: THE VIEW OF FOREIGN RESEARCHERS. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 211-215.

¹¹ Bobomurodova, L. K. (2021). FEATURES OF THE COMPILATION OF MODERN EXPLANATORY DICTIONARIES.

¹² Nasriddinovich, A. A. (2020). THE FEATURES OF APPEARING FAMILY IN MODERN SOCIETY. *European science review*, (3-4), 69-72.

¹³ Jamoliddinovich, U. B. (2022). FUNDAMENTALS OF EDUCATION QUALITY IN HIGHER EDUCATION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 *Impact factor: 7.429*, 11(01), 149-151.

7. Tolibjonovich, Madumarov T., and Gulomjonov O. R. Ogli. "Lombard Microcredit Organization Its Concept and Its Importance Today." *JournalNX*, vol. 6, no. 10, 2020, pp. 109-111.
8. Мадумарова Зиёдахон. (2022). ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР МУАММОЛАРИНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6569712>
9. Oripova Kamola. (2022). O'ZBEK VA FRANSUZ TILLARIDAGI MAQOLLARDA JON KONSEPTINING IFODALANISHI. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(3), 398-408. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/209>
10. Pulatova Sabina. (2022). VATANPARVARLIK AXLOQNING ASOSIY TUSHUNCHALARIDAN BIRI SIFATIDA. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(3), 357-368. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/205>
11. Bobomurodova, L. K. (2021). FEATURES OF THE COMPILATION OF MODERN EXPLANATORY DICTIONARIES.
12. Nasriddinovich, A. A. (2020). THE FEATURES OF APPEARING FAMILY IN MODERN SOCIETY. *European science review*, (3-4), 69-72.
13. Jamoliddinovich, U. B. (2022). FUNDAMENTALS OF EDUCATION QUALITY IN HIGHER EDUCATION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(01), 149-151.